

שאינן נחשבים כאנוסים בהוראה שפשטה ברוב ציבור. גם לפי"ז יצא חידוש דין, שלכאורה אין הפרש לענין דרגת האונס, אם חטאו רוב ציבור ממש או מחציתם או קרוב לזה, והרי נאמרה ההלכה בסתמא שמקצת מן הציבור שחטאו מביאים כשבה ושעירה, ואפילו שבטים שלמים שחטאו, וכל כי האי הו"ל לפרש שאם חטאו חלקים נרחבים מהציבור יהא היחיד פטור מכאן ואילך. וכן יצא לפי"ז שמרובים ונתמעטו יפטרו מכו"ש לדברי הכל (ואין כן המשמעות הפשוטה ברבנו חננאל ד.).

*

'ובהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל, שנאמר... הני הוא דאיקרי קהל אבל הנך לא איקרי קהל' –

'אך נראה לי ברור של דברים, כי מעלת ארץ ישראל על חו"ל להשוכנים בה, כתב מהר"ל בענין ערבות שהיה בתחילת ביאתם לארץ – כי הארץ עושה להשוכנים עליה כאיש אחד, מאחר שהיא מיוחדת לישראל – הארץ מצרפתם להיות אחד. על כן נעשו ערבים זה לזה בשעה שעברו הירדן ובאו לא"י. עיין בדבריו.

וזה נרמז גם כן בש"ס הוריות: 'בהוראה הלך אחר רוב יושבי א"י' – הנך אקרי קהל, אבל אינך לא איקרי קהל. ועל כן צריך לקדש (ראשי חרשים) בארץ ישראל דוקא, דנחשב כאילו קדשוהו כל הקהל מאחר שכולם כאיש אחד, ומועיל הקידוש לכל ישראל' (אבני נזר אור"ח שיד,ד). וכבר ציינו המחברים לדברי הוזה"ק (ח"ג צג): 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ' – אימתי הם גוי אחד, בזמן שהם בארץ. וע"ע בדרשות בית ישי ח"א ב עמ' כה וסי' יא עמ' פג.

דף ד

'משל דסומכוס למה הדבר דומה, לאדם שהביא כפרתו בין השמשות, ספק מבעוד יום נתכפר לו ספק משחשכה נתכפר לו, שאין מביא אשם תלוי... אלא אפילו למאן דאמר צבור מביאין דמפרסמא מלתא והווי אמרינן ליה דהכא בספק מבעוד יום ספק משחשכה אי שאל לא אשכח אינש דמשייליה' – נראה בראשונים שלא גרסו תיבות דהכא בספק מבעו"י ספק משחשכה' – שמשפט זה נראה מיותר ואי אפשר לישבו.

ומשמע מכאן שאדם שהביא חטאתו ונולד לו ספק בכשרותה, והרי א"א לו להביא קרבן אחר משום ספק חולין בעזרה – חייב להביא אשם תלוי, ורק כאן, בספק של 'בין השמשות' – אינו מביא אשם תלוי, ולא נתפרש הטעם.

ומה שפרש"י שהרי בין השמשות כהרף עין ואין אדם יכול לעמוד עליו אם מן היום או מן הלילה – אינו מובן (וע' מהרש"א. וצ"ב). והרא"ש כתב שמעמידים בחזקת יום. ובפרוש ר"ח כתב שכהנים זריזים הם, הלכך תולים שהקריבו מבעוד יום.

ונראה שאין מדובר בספק גמור, אלא שהקריבו מפני שהכריעו מדעתם שעדיין יום הוא אלא שלבו נוקפו אולי טעו. וזה אינו נקרא 'ספק' להביא עליו אשם תלוי, וזה שאמרו 'שהביא כפרתו בין השמשות' – לאו דוקא, כי אז הרי זה ספק גמור ומביא אשם תלוי כבשאר ספקות, אלא הכוונה שהביא סמוך לחשכה (עפ"י חזון איש הוריות יד,ב).

בבאר דעת רש"י לכאורה י"ל שלסומכוס ספק בין השמשות שונה משאר ספקות לפי שנידון כ'ספק בעצם' שהוא שקול בהחלט

ואין בו הכרעה אמיתית לשום צד יותר מלחברו (ע' בשו"ת משנת ר' אהרן, ב), ובכגון זה נידון כעין זמן לעצמו. ואין אשם תלוי בא אלא כשיש צד הכרעה לחיוב וצד הכרעה לפטור. וכן בעניינינו סובר סומכוס שאין זה ממש תולה בב"ד וגם לא תולה בעצמו ממש אלא מקרה ביניים שהוא לא זה ולא זה, הלכך פטור מאשם תלוי. וזה פירוש הגרסה 'כספק מבעו"י ספק משחשכה' – שהוא כסוג זה של ספק שאין בו הכרעה. אלא שקשה לפי"ז מדוע לא אמרו משל דסומכוס לעושה מלאכה בין השמשות. וע"ע באריכות בבאור הענין בדרך אחרת בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב א.

ובספר קרן אורה נקט כדבר פשוט שכל שיש ספק בכשרות הכפרה, אין מביאים אשם תלוי. וזהו פירוש דברי הגמרא, לסומכוס נידון החוטא הזה כמי שספק אם נתכפר אם לאו, כי שמא נתכפר בכלל הציבור, והרי זה דומה למי שהביא חטאתו ונולד ספק בכשרותה, כגון אם הקריבוה ביום או בלילה.

(בספר חזון יחזקאל צדד לתלות נידון זה, האם בספק כפרה חייבים אשם תלוי, במחלוקת תנאים בכריתות יט. ועוד צדד ששייך להעמיד על חזקת יום רק כאשר נעשה המעשה בזמן ידוע והספק הוא אם אותו זמן הוא יום או לילה, אבל לא כאשר יש ספק באיזו שעה נעשה המעשה).

'דאמרי זבה לא היא אלא ביממא' – פרש רש"י שאומרים אינה טמאה אלא כשרואה ביום. ור"ח פרש שאמרו זבה אסורה רק ביום ולא בלילה.

ויש לומר שרש"י נמנע מלפרש כר"ח כי סובר דכה"ג תליא בספק ר' זירא לקמן 'אין שבת בשביעית', שאפשר נחשב עקירת כל הגוף, שעוקר את האיסור לגמרי בזמן מסוים. אבל לפי פירושו שאומרים כשהרואה בלילה אינה טמאה – אין זו עקירה לזמן, אלא שהסיבה המביאה לאיסור קיימת רק בזמן מסוים, הלכך נחשב כביטול מקצת וקיום מקצת.

(ע"ב) 'נביא שנתנבא לעקור דבר מדברי תורה – חייב. לביטול מקצת ולקיום מקצת – רבי שמעון

אומר: פטור' – מדיוק הלשון משמע לכאורה שנבואת שקר היא זו ואין לשמוע לה, אלא שהנביא פטור מאחר ואינו עוקר דבר שלם. ואין זה דומה למה שאמרו (בסנהדרין ז) 'בכל אם יאמר לך נביא עבדך על דברי תורה שמע לו חוץ מעכו"ם' – כי שם אינו בא להתיר את האסור ולבטל דבר מתורת משה רבינו, אלא אומר כהוראת שעה לעבור על האיסור, כמשמעות הלשון (ע"ש בן יהודע). משא"כ כשאומר 'מותר הדבר' – אסור לשמוע בקולו.

ואולם מדברי הרמב"ם (יסודי התורה ט) מבואר שכל שהנביא בא לבטל דבר מתורת משה רבינו, אפילו רק פרט אחד מכלל ההלכות – חייב מיתה. ולפי"ז מתפרש 'פטור' – מפני שנבואתו אמת ומצוה לשמוע בקולו, ומדובר שאומר לעבור לצורך שעה ולא שמתיר את האיסור. [ואין לומר לעולם כדאמרינן מעיקרא, וחכמים חולקים על ר"ש ומחייבים וכמותם פסק הרמב"ם, כי בסוגיא במקומה (בסנהדרין ז) מוסכם שדברי הכל הוא].

ואף על פי שב'אין שבת בשביעית' עוקר את השבת בכל שביעית לעולם, ואילו כאן גבי נביא אינו מתיר לעבור אלא לצורך שעה בלבד – סוברת הגמרא שאין לחלק בכך, שלא נסתפקנו אלא משום שבזמן מסוים נעקר כל הגוף, ועל זה יש להוכיח משם שאינו נידון כן (ע' קרן אורה).

'או זקן שלא ראוי לבנים – הרי זה פטור' – כתב רבנו חננאל (ה סע"ב) שני פירושים; לפירוש האחד מדובר על מי שאין לו בנים וכבר הזקין עד שאינו ראוי להוליד עוד, ומשום כך אינו ראוי לסנהדרין, משום שחסרה לו מהתורה מצות פריה ורביה שלא קיים.

והביא פירוש נוסף, מפני שאינו רחמני. [והקשה על פירוש זה מדוע שנו 'זקן']].

לפירוש הראשון נראה שכל שלא קיים מצות פריה ורביה, לכל חד כדאית ליה (ביבמות סא-סב) – פטול. ואין להקשות הלא ילפינן ממש רבינו, והוא לא קיים לדעת בית הלל – דשאני התם שהסכימה דעתו לדעת המקום כדאיתא התם.

ואם היו לו בנים ומתו – לפירוש קמא תלוי במחלוקת ר"ה ור"י שם, אם קיים מצות פריה ורבייה. ושמא אף לר"י כשר, מפני שקיים המצוה קודם שמתו אלא שעתה מתחייב שוב, ודי במה שפעם קיים. ולפירוש השני יש להסתפק בדבר.

משמע במשנתנו שהזקן שאינו ראוי לבנים פסול אף בדיעבד לאחר שדנו. וע' גם מנחת חינוך תצא, ז [ודלא כמו שצדדנו בסנהדרין לו:].

'מזידין ועשו שוגגין – מביאין כשבה' – נראה שאפילו אחד מהן מזיד – בטלה הוראה, ואפילו היו מאה דיינים ואחד מזיד – בטלה הוראה, שצריכים שיורו כולם. ומה שאמרו לעיל שבהרכין ראשו או שתק – נקראת הוראה, היינו דוקא כשהסכים שצריכים לעשות בפועל כדעת הרוב [והוא הדין אם אמר בפירוש שמותר משום שהלכה כרבים], אבל אם הרכין ראשו כאומר שגם דעתו כן – זה הו' שקר ואינו ראוי לומר שדעתו להתר בזמן שדעתו לאיסור. וקרוב הדבר שאינו אינו ממנין הסנהדרין בהוראה זו (עפ"י חזון איש, הובא לעיל).

'שוגגין ועשו מזידין' – היה אפשר לפרש 'מזידין' – שחוטאים גם על דעת שב"ד היו אוסרים. ואעפ"י שעכשיו ב"ד מתירין – זדון הוא [ולא דמי למה שחקרו האחרונים באונס כה"ג, דגם לולא האונס היה חוטא]. אלא שיש מקום לומר שזה נחשב 'שוגג' ולא 'מזיד', כיון שסוף סוף סבר שמותר. ואעפ"י שמכל מקום מצד אחר יש לפטור מקרבן, מפני שחסר ב'שב מידיעתו' [וע' לעיל ב. שצדדנו האם בעי' שב מידיעתו] כלפי הציבור בפר העלם דבר]. אבל לא קרי ליה התנא 'מזיד'.

ולכן פרשו הראשונים (רבנו חננאל ומאירי; תורא"ש כאן ובראש המסכת) שמדובר כשהחוטאים יודעים שב"ד טועים.

וכפי הנראה אין הכוונה במי שידוע כל התורה, שהרי משמע שמדובר על כלל הציבור, אלא מדובר על ידיעה בדבר מסוים. וכן מבואר בירושלמי שהביא הרא"ש (בריש המסכת); 'אם יודע את הדבר ואינו יודע כל התורה כולה – שכן עזאי הוא אצל אותו דבר'. וכאן הוא מזיד משום שאינו טועה במצוה לשמוע דברי חכמים כברישא. [וכן להסבר הירושלמי שם, כאן שכולם יודעים שב"ד טעו שייכת התראה].

דף ה

'רבי יהודה אומר: ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ושאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר' – כלומר, כל שבט ושבט מביא פר בגרירה, כמבואר בבבביתא דלהלן. ולפי מסקנת הסוגיא (בע"ב), דעת ר' יהודה לחייב פר לכל שבט ושבט גם כאשר לא חטא אלא שבט אחד בהוראת ב"ד הגדול. ואעפ"כ רבי כששנה במשנתנו דברי ר' יהודה לא אמר אלא 'שבעה שבטים' [ורש"י כתב אידי שאמר רבי מאיר שבעה, שהוא בדוקא, אמר רבי יהודה גם כן שבעה] – מכאן סמך לדברי הרמב"ם (שגגות יב, א, ג, ב) שפסק כר' יהודה לגבי ר"מ ור"ש (כבעירובין מו:). לענין שכל שבט ושבט מביא פר, וכן לענין גרירת שאר השבטים בהבאת הפר, ובכל זאת לענין מיעוט שבטים שחטאו לא פסק כר' יהודה – מפני שעל דין זה חולקים חכמים נוספים, לא רק ר"מ ור"ש [וכמו ששנה רבי לענין שבט שחטא בהוראת בית דינו, שחכמים הם החולקים על ר"י. אע"פ דמוקמינן בגמרא שחכמים היינו ר"ש – רבי שנה כן בשם חכמים, כי כן הלכה], כמתבאר מתוך הסוגיא בפסחים (פ), שאין חיוב פר אלא ברוב קהל.